UDK: 811.163.41'276.6:398
398(=163.41)(497.115)

Originalni naučni rad

https://doi.org/10.21301/eap.v21i3.12

Анђела Бабић

Балканолошки институт САНУ
andjela.redzic@bi.sanu.ac.rs
https://orcid.org/0000-0002-7472-8198

Дијалектолошка анализа фолклорног текста. Грађа из сиринићког говора*

Апстракт: Фолклор је ретко део корпуса у дијалектолошким истраживањима јер се претпоставља да садржи елементе који не припадају систему испитиваног говора. До сада није испитано у којој мери је то тако. У овом раду се на грађи из сиринићког говора проверава да ли се и у ком обиму фолклорни текст разликује у односу на типичне особине овог говора. Издвајају се делови фолклорног текста који одступају од описаних карактеристика сиринићког говора и класификују према језичком нивоу и појединачним категоријама. Анализа показује да су одступања најчешћа у области морфосинтаксе, нарочито у употреби падежа. Фонетска одступања се своде на палатализацију, док се у лексици јављају синоними који су иначе ретко у употреби. Већина примера садржи само једно одступање, али оно је често језички комплексно. Резултати потврђују потребу за опрезом у коришћењу фолклора у дијалектолошкој анализи, али и показују да он, уз јасно дефинисане методолошке оквире, може имати и допунску вредност, али и бити основни предмет неких типова истраживања.

Кључне речи: корпус, фолклор, дијалектологија, методологија истраживања, сиринићки говор, језичка одступања, српски језик

Увод

Како би се један говор ваљано описао потребан је обиман корпус аудио-записа, односно транскрипата тих записа. Већина дијалектолошких описа заснована је управо на богатим грађама прибављеним у теренским истраживањима, кроз интервјуе с изворним говорницима. Тако прикупљени корпус представља тематски разнородан материјал и, између осталог, садржи и делове који се називају фолклорним. Ови делови се у дијалектолошким истраживањима уобичајено не користе, нити се, заправо, на њих нарочито

* Чланак је настао као резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години, број: 451-03-33/2026-03 од 5. 2. 2026. године.

осврће. У случају да се помињу, сматра се да садрже елементе нетипичне за истраживани говор и стога нису подобни за дата истраживања. Будући да се данас с правом обимни корпуси подразумевају, вероватно је то разлог за одбацивање дела корпуса – јер се не чини нарочито штетним. Може се, међутим, десити да се управо у фолклорном делу корпуса налази значајан податак или да је заправо грађа неког говора оскудна и тешко је прибавити нови материјал, па би и фолклорна грађа могла бити од користи. Њој свакако треба приступити на посебан начин, но у досадашњим освртима на методологију прикупљања и обраде грађе, али и уопште у дијалектолошким радовима није било речи о могућностима употребе фолклорне грађе из корпуса прикупљених за дијалектолошка истраживања. У значајној анализи текстова које је забележио Иван Степанович Јастребов (из дела *Обичаи и пѣсни турецкихъ сербовъ (въ Призрѣнѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ). Из путевыхъ записокъ*) утврђено је да „у већем делу текстова неаутохтоне црте продиру у мањем или већем обиму. (...) Оваква неподударност текстова забележених крајем 19. и 20. века није резултат дијалекатске еволуције у појединачним говорима, већ је последица интервенције записивача" (Mladenović 2011, 293). Очекује се да у грађи коју прикупљају и користе дијалектолози[1] нема интервенција истраживача, већ да се ради о текстовима у којима су у потпуности верно пренесене речи саговорника. Фолклорна грађа тим путем забележена, са свим својим особинама, укључујући и оне које одступају од реалног актуелног стања у истраживаном говору, требало би да представља аутентичан материјал. Према томе, недостају истраживања о томе колико се овакав тип фолклорне грађе заправо разликује од остатка корпуса и како би се у дијалектолошким истраживањима могао третирати. У овом раду се на примеру анализе фолклорне грађе из сиринићког говора испитује у којој мери се тај део грађе разликује у односу на остатак и да ли га и на који начин треба користити у истраживањима. Основни циљ анализе јесте утврђивање присуства нетипичних језичких елемената, односно одступања – црта које не припадају систему наведеног говора, већ представљају слој унесеног из других говора, стандарда или чување старијег стања.

Фолклор у дијалектолошким истраживањима

Већина аутора дефиниције фолклора слаже се око тога да га је тешко дефинисати, односно саставити сажету, а свеобухватну дефиницију. Често се из различитих перспектива и фокуса фолклор повезује са свиме што обухвата (Leach 1949/1950; Dundes 1965; Sims/Stephens 2005, 8).

[1] С обзиром на то да је Јастребов био „руски дипломата, научник, етнограф и историчар" (Младеновић 2011, 289), његов теренски рад, односно запис, није био дијалектолошке природе.

За потребе овог истраживања као радна дефиниција користи се она која се у домаћој литератури наводи по угледу на УНЕСКО:

> Фолклор подразумева стваралаштво засновано на традицији које се може изразити речима (народне песме, приповетке, пословице итд.), музиком (певање, музика), покретом и извођењем (народне игре, драме, обредна драматизација) и облицима материјалне културе (разни видови народне уметности, градитељства, музички инструменти) (Petrović 2010, 43).

У дијалектолошким истраживањима се, традиционално, за фолклор узима само вербално изражени фолклор, тј. појединачни жанрови, попут песме, приповетке, мита и сл., као и мале фолклорне форме у које се убрајају „басме, клетве, загонетке, пословице и дечји фолклор" (Sikimić 1996, 7). Овакав поглед на фолклор потиче из књижевности као научне области: „U Srbiji, nauka o folkloru je najpre bila zasnovana na književnom pristupu koji vodi poreklo od vremena Vuka Karadžića i njegovog rada na Srpskom riječniku i na sakupljanju i objavljivanju narodnih pesama i pripovedaka" (Antonijević 2023, 11).

Фолклору се често придодају и други текстови који представљају народно стваралаштво и који имају особине попут мање или више утврђене форме, па према томе и могућности да садрже језичке елементе нетипичне за говор у којем су нађене. Такви текстови су одређени устаљени вербални кодови којима се маркирају обреди или делови обреда. Пример за устаљене вербалне кодове могла би бити реченица „Боже помози" при започињању посла. Напослетку, у фолклор се додају и псовке: формулаички изрази који имају „типизирану, препознатљиву синтаксичку организацију и појављују се с великом фреквенцијом" (Mandić і Đurić 2016, 25). Фолклор у дијалектолошким истраживањима, дакле, подразумева мањи опсег материјала у односу на општу дефиницију и разумевање фолклора.

Корпус и фолклорна грађа у дијалектолошким истраживањима

Питање корпуса односно грађе која се користи за дијалектолошка истраживања није у свим радовима и монографијама подједнако заступљено или чак присутно. Оно у новијим делима готово редовно заузима своје заслужено место.[2] У деловима посвећеним грађи аутори најчешће пажњу скрећу на методологију примењену у прикупљању грађе коју користе, а

[2] Тако се, на пример, подаци о употребљеној грађи проналазе у монографијама о говорима Тутина, Новог Пазара и Сјенице (Veljović Popović 2021, 159–160; Veljović 2018, 68), о говору романијског платоа (Simić 2018, 17–18), Прешева (Trajković

која се најчешће заснива на отвореним интервјуима у којима се тежи елицитацији што дужих наратива од стране саговорника. Као друга метода за прикупљање грађе често се помиње употреба упитника. Она се сматра допунском или методом коју је неоходно допунити слободним интервјуима. Осим у наведеним размерама, природа забележеног материјала се у већим детаљима не елаборира.[3] Разлог за то би најпре могао бити велики обим грађе, будући да је обично реч о више десетина сати разговора. Грађа би се могла описивати из више различитих углова; с обзиром на теме и уопште садржај разговора, број саговорника,[4] односно да ли се претежно ради о монолозима или има и дијалога и сл. Све наведено утиче на саму природу материјала, односно уводи и потпуно нове језичке ситуације, лексику и уопште природу грађе у односу на уобичајене наративе. У данашње време такође је битно и питање компетенције саговорника[5] у испитиваном говору, будући да готово и нема оних који се служе искључиво једним идиомом, тј. најчешће у некој мери употребљавају и стандард.

2016, 13), Горње Пчиње (Jurišić 2014, 374–375), о говору Параћинског Поморавља (Miloradović 2003, 31–32), северозападне Боке (Pavlović 2000, 10–11) итд.

[3] И даље се типично не бележе квантитативни подаци о обрађеном дијалекатском материјалу. Такве информације – иако можда недовољно значајне са становишта традиционалне дијалектологије (премда је и за ваљаност сваког закључка потребно пуно материјала) – круцијалне су за истраживања из дијалектометрије (она подразумевају употребу егзактних метода, нарочито компјутерских и статистичких (Wieling and Nerbonne 2015, 244)), али и уопште корпусне лингвистике.

[4] Број саговорника у једном комуникативном сусрету није нимало занемарљив податак. Већ сам „дијалог није само екстерни механички однос између два гласа у јединственом/једном контексту, већ је и посредована веза између жанрова, контекста, текстова" (Sikimić 2009, 143). Говорник неће, на пример, на исти начин обликовати свој говор у случају да одговара на отворено питање и зна да се од њега очекује нарација и онда када је део разговора, те од других учесника очекује и повратне информације.

[5] Не само компетенција већ сам избор саговорника данас би могли бити тема за посебан рад. Почев од А. Белића (1905, XCVIII-XCIX), преко страних аутора (Allen 1971, 49), за дијалектолошка истраживања предност се давала избору старијих саговорника без образовања или саговорника са што нижим степеном образовања, без промене пребивалишта и сл., док се нпр. у урбаној дијалектологији тежи обухватању свих говорника одабраног подручја (Bugarski 2009, 19). У складу с данашњим развојем друштва уопште, укључујући ту и руралне средине, и у дијалектолошким истраживањима би требало преиспитати одабир саговорника, а затим и методолошки приступ, не због тога што ранија упутства нису добра, већ зато што више не постоје услови за њихово праћење.

Приликом прикупљања дијалекатске грађе, осим што могу бити забележени различити слојеви присутни из других варијетета, стандарда и сл.,[6] често су присутни и фолклорни текстови и њима сличне форме. Присуство фолклора је последица употребе традиционалне дијалектолошке методологије описане почетком XX века у радовима А. Белића (Belić 1905, Belić 1911), али и касније оформљених методологија према којима се највише тежи прикупљању етнолингвистичке грађе (Plotnikova 1996), будући да су усмерена на „елицитирање питања из домена традицијске духовне културе" (Sikimić 2021, 314). Сама методологија, дакле, често разговор усмерава на пут на којем ће се неретко наћи фолклор, а нарочито фолклору сличне форме, попут обредних текстова. О фолклорној грађи у корпусу за дијалектолошка истраживања, А. Белић је навео да „народне умотворине као дијалекатски материјал имају својих слабих страна и онда када се тачно, према говору дотичнога лица, забележе [...] према њима треба бити опрезан и критичан због архаизама, који се, каткада у укалупљеној форми, у њима чувају" (Belić 1905, XXXIV–XXXV). Иако није експлицитно препоручио уздржавање од употребе овог типа грађе, све већи корпуси за истраживања вероватно су олакшали одабир да се тако ипак поступа. Такав манир осликан је у следећем цитату М. Павловића:

> Песме уопште немају пуну вредност као дијалекатски материјал, и због ритма, који не даје у многим правцима онако чисту слику говора као невезан слог, и због лаког преношења не само мотива но и целих песама из једног краја у други, са чувањем изворних гласовних и других особина. (Pavlović 1939, 12)

Описани став дијалектолога према фолклорном материјалу и даље је актуелан, па тако Р. Младеновић истиче да „иако овакви текстови нису од значаја за опис дијалекатског система, они могу бити сведочанство о адстратним слојевима, али и о културним контактима" (Mladenović 2019, 76). Према свему до сад наведеном, фолклорни текст садржи језичке елементе који могу бити архаични, тј. сведочити о ранијем стању, језичке елементе из других говора, односно уопште језичке елементе који не представљају актуелно стање система испитиваног говора. Због тога фолклорни текст представља драгоцен материјал за, пре свега, дијахронијска и компаративна / контрастивна истраживања, али њихова употреба у дијалектолошким истраживањима није препоручљива, ако није у питању историјска дијалектологија.

[6] Присуство оваквих елемената је уобичајена појава и углавном зависи од идиолекта, односно може се испратити поређењем појединачних наратива, тј. разликовати код појединачних саговорника. Међутим, варијација може бити и структурираније појава, претежно уједначена у истраживаном пункту или ширем ареалу, што упућује на потребна даља (дијалектолошка) истраживања.

Грађа и методологија

Грађа која се користи за анализу у овом раду преузета је из монографије Р. Младеновића о сиринићком говору (Mladenović 2019). Њој је придодат и део грађе прикупљене у теренским истраживањима Сиринића у периоду између 2020. и 2022. године од стране аутора овог рада. Из овог теренског истраживања за анализу се користе лазаричке песме[7] (поједине песме присутне су и у материјалу из поменуте монографије).

Методологија примењена у анализи грађе подразумева издвајање фолклорних текстова у којима се уочавају одступања од карактеристика сиринићког говора и њихову језичку анализу. Према томе се у раду разликују *целокупна грађа* – њу чине текстови из монографије о сиринићком говору и грађа прикупљена у новом теренском истраживању Сиринића из којих је издвојен фолклор, и *анализирана или истраживана грађа* – фолклорна грађа која се подвргава анализи. Дакле, анализа се врши на делу грађе који се убраја у фолклор (примери 1, 2, 3 итд.), док целокупна грађа има својеврсну улогу контролора: из ње се наводе примери за типичне језичке црте сиринићког говора (примери 1а, 2а, 3а итд.). Језичка анализа фолклорног текста започиње разврставањем нетипичних црта / одступања према језичком нивоу коме припадају. Свако одступање се, затим, анализира и детаљније, према врсти речи и граматичкој категорији / облику у којем је одступање уочено. О томе да ли нека језичка црта припада сиринићком говору суди се на основу описа који је дао Р. Младеновић (Mladenović 2019), бројних других радова истог аутора и – у ређим случајевима – на основу језичког осећања аутора рада, будући да је изворни говорник сиринићког говора. Свако пронађено одступање илуструје се примером из истраживане грађе. Како би у раду био представљен целокупни, детаљни процес анализе, не наводе се сви примери који су анализирани, већ само по један илустративан. Оваква репрезентација анализе омогућава растерећење текста и лакше праћење.[8] Основни циљ овог рада не обухвата процену порекла нетипичних језичких црта у фолклорној грађи сиринићког говора, односно суд о томе да ли се ради о очуваном обличком или лексичком архаизму, уносу из неког другог говора, стандарда и слично.

[7] Лазаричке песме певају девојке – *Лазарке* на празник који се у Сиринићу назива *Лазарица*, а према црквеном календару *Лазарева субота*.

[8] Остали анализирани примери дати су у Прилогу 1, с изузетком лазаричких песама, које се наводе посебно у Прилогу 2. У Прилогу 1 се налазе и дуже верзије примера који се наводе у тексту рада, како би се обезбедио увид у шири контекст. Свака нетипична језичка црта у сваком примеру у прилозима истакнута је курзивом.

Анализа

При ексцерпцији грађе за анализу забележено је највише прича, обредних текстова и песама, док малих фолклорних форми и псовки готово и да нема.[9] У малом броју случајева у којима су присутни, скоро су у потпуности у складу с особинама сиринићког говора. Премда је основна подела нетипичних црта подразумевала поделу према језичком нивоу (фонетском, морфолошком, синтаксичком и лексичком), током саме анализе утврђено је да се у већини случајева ради о комплексним, вишеслојним одступањима у којима учествују фонетика и морфологија и морфологија и синтакса. Морфологија и синтакса се неретко обједињавају у морфосинтаксу, па је такав приступ примењен и у овом раду. Одступања која обједињују фонетику и морфологију проналазе се највише код употребе падежа, међутим, у случају дела одступања, фокус се ставља на фонетику, будући да се често ради о употреби наставака који постоје у овом говору, али се не користе у случајевима у којима доводе до гласовних промена нетипичних за сиринићки говор.

Фонетика

Фонетска[10] одступања највише су везана за употребу вокатива. И Р. Младеновић примећује: „Језик лазаричких песама не одражава увек актуелни дијалекатски систем сиринићког говора. Једна од диференцијалних црта је и присуство старијих облика Вјд. именица на задњонепчани сугласник" (Mladenović 2019, 317). Нетипичне црте фонетске природе пронађене су код глагола само у једном случају и двапут у заменичко-придевској промени.

[9] Приметно је, такође, да се одступања проналазе пре свега у епској и лирској поезији, што указује на значајан утицај форме и ритма на језичке облике употребљене у фолклорном тексту. У овом раду фокусира се на језичку анализу, али претходно наведено упућује и на то да би било од користи овај тип грађе додатно анализирати и из угла књижевних врста.

[10] Анализа фонетике врши се искључиво на фонолошком нивоу и због тога нема много примера одступања. Разлог за овакво ограничење јесте употреба објављене грађе без аудио-записа. Транскрипција Р. Младеновића је изузетно детаљна и илустративна, међутим фонетска анализа би захтевала и употребу аудио-записа и других алата попут програма PRAAT. Постојање нове грађе би, такође, створило додатне захтеве по питању поређења два периода у којима су прикупљене. Како се фонетска анализа не ради, а транскрипција у српској лингвистици нема стандардизовани облик (Polovina 1987, 13), графички приказ дела примера (оних из новије грађе) рад је аутора овог прилога.

У првом примеру одступања ради се о вокативу именице *вук* у тексту који прати обред везан за Бадње вече. Именица *вук* се иначе не среће у вокативу, али је познато да именице на задњонепчани сугласник овог деклинационог типа у сиринићком говору имају наставак *-у* (Mladenović 2019, 316), односно да се код њих избегава палатализација. Употреба тј. чување старијег наставка (*-е*) подстакнута је специјализованом везом с обредом, односно чува се у обредном тексту, премда он нема строго утврђену форму. Постоји и шира верзија истог текста, као у примеру (1а), у којем се користе деминутиви/хипокористици за називе других животиња. Вокатив ових именица средњег рода уобичајен је за сиринићки говор, једнак је номинативу, и, будући да је наставак истоветан ономе код именице *вук* (*-че*), подржава чување нетипичне форме и код ове именице. И код примера (2) јављају се именице које се изузетно ретко срећу у свакодневном говору (*бадњак*, *јунак*), што потврђује њихову својеврсну петрификацију у датој форми, а не у облику у којем би имале типичан наставак *-у*. Такође, као и у претходном случају (пример 1а), наставак *-(ч)е* се понавља, те на употребу утиче и ритмичност целокупног текста.

1. А́јде, *ву́че*, а́јде љиси́цо!	1а. И ви́каш: „*Ку́че, ма́че, ву́че, лиси́че*”, све́ те́ј животи́њке.
2. Здра́ф-си, *бәња́че*!” „Да си жи́ў, *јуна́че*.	

Вокатив с наставком *-е*, тј. наставак који укључује палатализовани задњонепчани сугласник налази се и у групи примера који укључују молитвени текст, обраћање Богу и, такође, обредни текст везан за обичај ломљења колача у кући за славу, какав је у примеру (4). Примери (3) и (4) везани су за сакралну сферу и она представља чинилац који подржава употребу нетипичних облика вокатива једнине. Да се не ради о уобичајеним формама потврђује пример (2а) у којем именица *Бог* има типичан наставак *-у*, а именица *Господ* – *-е*, који се употребљава код именица које се не завршавају на задњонепчани сугласник (Mladenović 2019, 316).

3. Помоли́мо се Богу: „*Боже*, по́мо́зи!”	2а. Мо́ј-*Бо́гу*, нека ми су ж’и́ви, мо́ј *Госпо́де*, де́ца.
4. И се напи́ва: „*Господи* поми́ло́ј!”	

Још један пример фонетског одступања које се тиче палатализације јесте у примеру (5), у 3. лицу једнине презента: *виче*. Глагол *вика(ти)*[11] припада групи глагола који су у сиринићком говору прешли из *-е* групе у *-а*

[11] Сиринићки говор нема инфинитив (Mladenović 2019, 630).

групу без јотовања у презентској основи (Mladenović 2019, 615–619), тако да уобичајени облик 2. л. јд. презента овог глагола гласи *вика*, а не *виче*, како је у примеру (5а).

5. Јо́пе ви́ла *ви́че* са плани́не.

5а. Али ти́ – *ви́ка* – не́мој да и́деш.

Фонетско одступање забележено је и у заменичко-придевској промени, у општем падежу. Код општег падежа (= акузатив) показне заменице *овај* у женском роду, у примеру (6) испуштено је финално /j/, које се иначе редовно употребљава, како је у примеру (6а). Редукција финалног гласа, тј. апокопа вокала /*a*/ забележена је у генитиву једнине у примеру (7). У овом примеру наведено је *незнаног*, а познато је да „добрим чувањем наслеђених наставака *-ога* / -ега у ОПјд. м. р. ≠ Њд. м. р., сиринићки говор део је ширег српскомакедонског ареала *у коме нису развијени или су ретки нови, краћи облици типа овог, нашег*" (Mladenović 2019, 447, истицање АБ). Пример за пуни наставак дат је у (7а) забележеном у делу транскрипта који се не тиче фолклора.

6. Ка́ко ћу ја да про́ј̯ем *ову́* му́тну воду.

6а. Зва́ла *ову́ј* нашу бачи́цу.

7. Пу́шти, мајко, *незнаног* делију.

7а. Не́мој *живо́га* да ме пу́штиш!

Фонетске црте нетипичне за сиринићки говор пронађене у фолклорној грађи нису многобројне и разноврсне: у једној групи је забележена палатализација у употреби вокатива код именица мушког рода и у презенту глагола, која иначе у овим случајевима није заступљена, и у двама примерима недостаје финални глас. У сваком забележеном примеру ради се о одступању једне речи у целој реченици или и шире, у строфи песме или у пасусу. Битно је истаћи да се у анализираним примерима примарно ради о наставцима који су нетипични за сиринићки говор. Они, међутим, са собом носе и истакнуту фонетску промену, па се због тога издвајају од осталих морфосинтаксичких одступања. Ради се, дакле, о комплексним одступањима која увезују фонетска и морфолошка начела сиринићког говора, а која се у овим случајевима потискују.

Морфосинтакса

Највише одступања у грађи постоји на нивоу морфосинтаксе, код именица, у категорији употребе падежа. Одступања су приметна како код падежних наставака, тако и шире – у употреби предлошко-падежних конструкција и код значења падежа. У другим врстама речи су одступања ређа, па се тако падежне форме нетипичне за сиринићки систем ретко срећу код заменица и придева. Код глагола су одступања такође ретка.

Једино одступање код вокатива именица на *-а*, претежно женског рода, забележено је у примеру (8), у којем наместо очекиваног, типичног наставка *-о* (Mladenović 2019, 377) стоји облик *комшија*, не *комшијо*. За разлику од претходних одступања код вокатива, оваква употреба не доводи до фонетских промена, па се зато разматра у оквиру морфосинтаксе. С обзиром на то да се у вокативу у обредном тексту овог типа могу наћи и друге именице,[12] може се претпоставити да се ради о оказионализму подстакнутом стандардним српским језиком, не о чувању нетипичне форме због природе текста. Овакав вокатив вероватно је изазван тиме што саговорник разговор с истраживачем схвата као формалну ситуацију, па је стога прибегао стандарду, што се у интервјуима са саговорницима релативно често дешава. Уобичајен вокатив именице женског рода с наставком *-о* (*љисицо*) забележен је у примеру (1), дакле у оквиру текста у којем постоје одступања. Све наведено указује на то да форме које се истражују нису у потпуности затворене и устаљене и када се ради о употреби различитих језичких црта, типичних и нетипичних за истраживани говор.

8. *Комша́ја*, да ми опро́стиш преко годи́не ако смо се замери́ле.

У примеру (9) забележена је употреба партитивног генитива у функцији директног објекта. Премда генитив код именица на *–а* у сиринићком говору постоји, он се употребљава само у предлошко-падежним конструкцијама и у одредбеним функцијама (Redžić 2024, 70–74), будући да је у сиринићком „конкурентност партитивног Г и А/ОП у објекатској служби отклоњена (...) уопштавањем ОП" (Mladenović 2002, 298). Једини падеж којим се исказује директни објекат у сиринићком говору јесте општи падеж (Redžić 2024, 145–148), какав је случај у примеру (9а). Облик *воде* у примеру (9) могао би бити и општи падеж множине, будући да се ради о синкретичним формама. Ипак, има више разлога који упућују пре на партитивни генитив. Именица *вода* представља типичан пример за градивне именице[13] које множину имају по изузетку, типично када се ради о различитим врстама. С обзиром на то да облик *воде* чини део независне реченице „За воду ће иде", у којој је именица *вода* употребљена у општем падежу једнине, у функцији директног објекта, очекује се да се у зависној реченици упућује на исти референт истом именицом, те нема разлога да касније буде у множини. У прилог томе да се ради о типичној употреби именице *вода*, не о различитим врстама воде, говори и тип обичаја: он подразумева одлазак младе (у

[12] Опроштај на Прочку / Беле покладе може се тражити било коме: брату, мајци, супружнику итд.

[13] „Pod gradivnim pojmom treba, dakle, razumeti sve ono što se percipira kao nekakva masa, a ne kao uobličen predmet: voda, krv, vuna (…)" (Ivić 2008, 18–19).

сиринићком *снаша*) до локалног извора на којем ће напунити воду за потребе припреме хране, пре свега мешења хлеба, дан након венчања. Дакле, нема различитих извора воде, нема различитих (више) одлазака *на воду* и нема различитих намена воде која се узима и носи кући.

9. За во́ду ће и́де, *во́де* да доне́се. 9а. *Во́ду* узи́мо, ту́ј што се смгзне.

Када је употреба генитива именице у питању, забележен је и пример (10) у којем постоји генитив именице мушког рода, у предлошко-падежној конструкцији с предлозима *од* и *до*, с аблативно-адлативним значењем (Redžić 2024, 188, 92–93). Комбинација ових предлога и значења постоји у сиринићком говору, али именице које се комбинују с наведеним предлозима користе се у општем падежу, изузев именица на *-а*, које имају генитив.[14] Наведено значење, дакле, творе именице у општем падежу с предлозима *од* и *до*, како је у примеру (10а), премда се чешће јавља комбинација предлога *од* (+ општи падеж) + *на* (+ општи падеж) (Redžić 2024, 188–189).

У истраживаној грађи пронађен је и пример употребе генитива именице на *-а* у предлошко-падежној конструкцији, што је – како је горе наведено – уобичајена употреба у сиринићком говору. Међутим, у случају примера (11) генитив именице *планина* употребљен је с предлогом *са*, у аблативном значењу. У сиринићком говору предлог *с(а)* јавља се искључиво с именицом *с(т)рана* у генитиву и то најчешће у адлативном значењу (Redžić 2024, 108). Аблативно значење се у овом говору – било да је адвербално, било адноминално као у примеру (11) – исказује предлогом *од* који стоји уз именицу у генитиву (пример 11а) или општем падежу, у зависности од тога да ли именица има генитив у свом падежном инвентару (Redžić 2024, 88–89).

10. Пру́жи ви́ла *од бре́га до бре́га*. 10а. И *од је́н кра́ј до дру́ги кра́ј* све [је] постеља.

11. Тəд га чу́ла ви́ла *са плани́не*. 11а. *От плани́не* донесе́мо др̀во.

Иако је датив падеж који се изузетно активно употребљава у сиринићком говору код именица (Redžić 2024, 115–142),[15] у истраживаној грађи забележене су форме датива заменица које не одговарају постојећим у овом говору. У примеру (12) енклитичка форма личне заменице за 1. лице множине гласи *нам*, као нпр. у стандардном српском језику, док је она у сиринићком говору облика *ни*, како је у примеру (12а). Када је реч о

[14] Познато је да је у сиринићком говору „довршена аналитизација у јд. им. м. р. на – Ø свих семантичких типова" (Mladenović 2002, 304).

[15] Детаљније о дативу у сиринићком и околним говорима (Mladenović 2016).

енклитичком облику личне заменице за 3. лице једнине женског рода, она у сиринићком говору може имати три вида: *је* и *гу*, као у примеру (13а) и *ги* (Mladenović 2019, 433), али облик *јој* попут употребљеног у примеру (13) није у оптицају.

12. Да *нам* па́дне ро́сна ки́ша / Ој до́до, ој додо́ле!	12а. А је́н-голем смо́к па да *ни* иско́чи из дрва.
13. Ко́нци *јој* се мрсе́ју.	13а. Те те́ј *гу* се изве́ле што сэм *је* да́ла ја Крста́не.

Инструментал, који се у сиринићком говору уопште не употребљава, у испитиваној грађи пронађен је у двама примерима; једном у оквиру синтагме састављене од придева и именице (пример 14) и једном код личне заменице (пример 15). Наместо синтетичког инструментала у сиринићком говору се користи предлошко-падежна конструкција *сэс* + општи падеж, како је у примеру (14а), када је реч о квалификативном, односно инструменталном значењу (Redžić 2024, 208–212). У случају спацијалних значења, какво је оријентационо индирективно у примеру (15), у сиринићком говору се користи општи падеж у предлошко-падежној конструкцији с предлозима *пред* и *испред*, као у примеру (15а).[16]

14. Те, Вели́гдэн *бе́лом проме́ном*, Ђурђевдэн *бе́лом јага́њом*.	14а. Сви́ се оку́поў *сêс тра́фке*.
15. Пред *њи́м* о́фчар засви́ра.	15а. Ако га ви́диш *испред дво́р*.

У по једном примеру у истраживаној грађи забележена је и употреба синтетичког компаратива (пример 16), односно суперлатива (пример 17), иако је у сиринићком говору компарација по правилу аналитичка (Mladenović 2019, 655). У сиринићком говору се компаратив гради од речце *по* и позитива придева, а суперлатив од речце *нај* и позитива придева (Mladenović 2019, 655), како је у примерима (16а) и (17а) .

16. Два́ се мла́да гледа́ју у шаре́но огле́до ко́ј по ви́ше, ко ј *ни́же*.	16а. *По ни́ско* жњи́јте
17. Добро до́шле кићѐни сватóви, доведóсте *најлѐпшу* девójку.	17а. Тój би́ло готóо *нáј тѐшка* рабóта.

[16] У целокупној постојећој грађи сиринићког говора није пронађен пример употребе личне заменице с предлогом *(ис)пред*, па се стога за пример наводи именица у предлошко-падежној конструкцији с датим предлогом. Нема разлога за сумњу у то да би се заменица употребила на исти начин, с обзиром на то да је потврђено да у овом говору не постоји инструментал личних заменица, те да је у свим својим употребама замењен општим падежом (Mladenović 2019, 430, 436).

Код глагола је на морфосинтаксичком нивоу забележено знатно мање одступања него код именских речи. У примеру (18) се наместо типичног наставка *-ја* за радни придев глаголске врсте којој припадају глаголи *жени(ти)* и *броји(ти)/броја(ти)* (Mladenović 2019, 681) нашао наставак *-о*. Уобичајену употребу глагола *жени(ти)* илуструје пример (18а). Употребу наставка *-о* вероватно подржава и понављање глагола у лазаричкој песми у примеру (18), заједно с римом.

Друго одступање код глагола забележено је у примеру (19) у којем у оквиру футура првог постоји инфинитив. „У сиринићком говору инфинитив је испао из система, а на његовом месту се јавља аналитичка конструкција *да* + презент" (Mladenović 2019, 630).[17] У случају футура првог изостаје и *да*, те се користи само енклитика *ће* и презент глагола, као у примеру (19а).

18. Што га та́тко не же́ни, *жени́о* га, *броіо*.
18а. На Благо́ес се *жени́ја* Пе́ре.

19. Ова́ј *ће* ми *се* у ње́га *заљуби́ти*, тэнка Ангели́на.
19а. Чи́је лива́де *ће* се *оно́ду*?

У истраживаној грађи забележен је и пример (20) нетипичног реда речи. Повратна речца *се* употребљена је иза глагола, иако се она типично налази испред глагола чији је део.[18] Наведено потврђује не само такав редослед употребљен узастопно трипут у примеру (20а), већ и глагол *стане* у самом примеру (20), који у примеру стоји иза одступања и који представља својеврсни експликаторни синоним претходном глаголу. *Се станија* значи исто што и *дигнија се*, али лексички представља типичнији избор у сиринићком говору, односно може се претпоставити да га говорник сматра блискијим, више својим. Такође, типична форма глагола је *(се) дине*, тј. *(се) динија*, без сугласника /г/, што додатно потврђује 'страност' употребљеног глагола.

20. Одма́ Јо́ва на но́ге *дигну́ја се*, се стану́ја.
20а. Снопо́ви *се ту́ру*. *Се ма́кну* ју́жа. У ју́жа *се вржува́ло*.

За разлику од свих досадашњих разматраних примера у којима постоје одступања у форми, пример (21) има одступање које се огледа у изостављању елемента. У овом примеру лична заменица 1. лица једнине није удвојена енклитиком *ми*, као у примеру (21а), у којем *ми мене* формализује

[17] Детаљно о употреби футура првог у сиринићком говору (Veljović/Mladenović 2018).

[18] У сиринићком и њему блиским говорима се иначе „У позиционирању енклитика у кластеру *пом. гл.* + *зам. енкл.* (+ глагол)/ уочава (…) тежња ка проклитизацији енклитичког блока" (Mladenović 2013, 408).

функцију индиректног објекта, тј. изражава реципијента. У сиринићком говору ова заменица у пуном облику у дативу истоветна је облички с општим падежом (*мене*), док разлика постоји на нивоу енклитика (Mladenović 2019, 423–426). Стога би у сиринићком говору било очекивано „Друго мене ми ништа и не треба". До (непотпуног) одступања дошло је због типа текста који захтева изузетно строго уобличену форму и риму.

21. Дру́го ме́не Ø ни́шта и не тре́ба. 21а. Да́ј *ми ме́не* јо́ш две́ гру́де сире́ње.

Као и у случају фонетике, и у морфосинтакси су одступања малобројна и усамљена, јединствена у ширем тексту који је у складу с особинама сиринићког говора. Одступања има код именица, заменица, придева, глагола и у реду речи. У фолклорној грађи постоје генитив, датив и инструментал који су у сиринићком говору код неких именица и заменица замењени општим падежом или се употребљавају на други начин у односу на пронађено: у другом формалном облику или у комбинацији с другим предлогом. Код глагола је забележен инфинитив, који у сиринићком говору не постоји, и нетипични наставак за глаголски придев. Код њих, такође, ред речи не одговара уобичајеном: повратна речца *се* нашла се иза уместо испред глагола. У по једном случају забележен је синтетички компаратив и суперлатив код придева, иако у сиринићком влада аналитичка компарација. У случају непитичних црта на плану морфосинтаксе често није реч о тесној увезаности двају нивоа и одступања се релативно јасно виде на нивоу облика, тј. наставака. Има, ипак, и примера попут оних с предлошко-падежним конструкцијама, падежним значењима и редом речи, који указују на знатно суптилније нетипичне црте. Њих би без постојећих детаљних описа ових нивоа и доброг познавања самог говора било изузетно тешко пронаћи.

Лексика

Осим тога што опис лексичког нивоа сиринићког говора, тј. речник не постоји, анализа одступања у њему представља посебан изазов због тога што и лексеме синонимног значења и делимично различите форме (једнокоренски синоними) могу бити присутне поред основног лексичког фонда. То, ипак, не значи да се користе подједнако. Напротив, користе се према својеврсној хијерархизацији, подељене су на основу различитих узусних критеријума, почев од тога колико је нека 'уобичајена', свакодневна, односно не перципира се као нарочито експресивна, као део другог система, тј. унесена и сл. Стога је битно истаћи да је овај део анализе заснован искључиво на језичком осећању аутора овог рада, који је матерњи говорник сиринићког идиома, премда постоје и примери којима се потврђује

употреба лексема за које се наводи да у синонимском пару представљају немаркирани део.

У случају примера (22) ради се о различитим фонетским реализацијама речи *пшеница*. Верзија са сажетом првом сугласничком групом (пример 22а) користи се типично, свакодневно, док је ова друга употребљена у лазаричкој песми, те је у том фонетски комплекснијем лику одржавају строга форма текста песме и својеврсна формалност у употреби саме песме. Како једнокоренске или творбене синониме чине речи које имају исти корен, а различит творбени завршетак (Dragićević 2010, 246), као у примерима (23), (24) и (25), именице *пшеница*, односно *ченица* не би могле ући у ову групу. Њих, ипак, приближавамо групи ових синонима из два разлога; 1. њихов статус у лексикону сиринићког говора и претходно описани однос јасно их раздвајају, и 2. код њих до гласовних промена не долази при различитим граматичким реализацијама једне речи као у примерима код којих су примећена фонетска одступања, већ оне задржавају један или други лик и при граматичкој промени, тј. у примерима (21) и (21а) обе лексеме су у општем падежу.

22. Ра́тар се́ди на ра́ло, си́је бе́лу *пшени́цу*.

22а. *Чени́цу* свари́мо.

У примеру (23) употребљен је деминутивни и хипокористички облик именице *баба*, који се у сиринићком говору не користи и типично се сматра лексемом присутном у говорима градских, урбаних средина. Уобичајена именица у употреби је *баба*, као у примеру (23а). Такође, хипокористички употребљена лексема *девојкица* у примеру (24) није нарочито необична за сиринићки говор, употребљава се управо с посебним хипокористичким призвуком, али немаркирана лексема у истом значењу је *девојче*, као у примеру (24а).[19] Лексема *мајка* у примеру (25), иако није маргинализована у лексичком систему сиринићког говора, врло је ретко заступљена. Типично се употребљава лексема *мати*, нарочито у вокативу, као у примеру (25а).

23. Де́ но́сиш, *ба́ко*?

23а. Што́ па, *ба́бо*, си зборе́ла?

24. *Девојки́цо*, де́ си по́шла?

24а. Нико́е *дево́јче* да се уда́де за нико[j]е́га што не́ му прили́чи.

25. Чу́јеш ли ме, мо́ја ста́ра *ма́јко*?

25а. *Ма́ти*, за́што не мрси́мо?

[19] У вези с овим и Р. Младеновић наводи: „У лексичком систему за младу неудату одраслу особу женског пола функционише и локална лексема *девојче*, која не мора имати деминутивно значење" (Mladenović 2019, 379). Према језичком осећању аутора овог рада, лексема *девојче* изузетно ретко има деминутивно значење.

У примерима (26) и (26а) употребљен је синонимни пар *новац–паре*. Први део тог пара готово се никада не употребљава у сиринићком говору и однос према њему је сличан лексеми *бака*: сматра се стандардном, урбанијом лексемом. Напослетку, лексеме које се у примерима (27) и (27а) сучељавају и нису синоними у својим примарним значењима. Лексема *бацu* постоји у сиринићком говору, али се најчешће користи у значењу ~ ’престати нешто радити’, као у примеру (27а), док се у значењу ’бацити’ типично користи лексема *метне*, као у примеру (27б).

26. Да зара́дим не́што ма́ло *но́ўце*.	26а. Му да́де *па́ре*, у ру́ке му ста́и.
27. Што мога́ле – о́ни и пое́ле, што не мога́ле – низ во́ду *бацúле*.	27а. Сэге *бацúле* те́ʲ обича́је.
	27б. Јабу́ку сэм *метну́ла*.

Лексичка одступања тичу се највише употребе једнокоренских синонима, али има и правих синонимних парова. Лексички ниво по заступљености нетипичних црта у реченици прати претходна два нивоа, односно и у њему се ради о по једној речи која одступа од типичног узуса у сиринићком говору у ширем тексту који садржи типичне особине.

Закључна разматрања

Рад приказује анализу фолклорног текста из дијалектолошке грађе из сиринићког говора. Овакав тип текста дијалектолози су до сада типично одбацивали из својих анализа, сматрајући да садржи елементе које не припадају испитиваном говору, те да стога нема вредност у дијалектолошким истраживањима. Анализа у овом радује показала је да у фолклорном тексту постоје елементи нетипични за испитивани говор, али да фреквенца њиховог појављивања није толика да их чини неподобним за дијалектолошка истраживања. Нетипичне језичке црте забележене су на фонетском и морфосинтаксичком нивоу и у домену лексике. Чешћи и разноврснији су примери одступања у морфосинтакси, док се у фонетици и лексици мање бележе. Посматрано на нивоу врсте речи, највише је одступања код именских речи, у употреби падежа. Заједничко свим нивоима јесте то што се ради о одступању код једне речи у оквиру читаве реченице или ширег текста. Ради се, дакле, о текстовима који се не разликују изузетно значајно од текстова остале природе, па би, према томе, и фолклорни текст могао бити предмет дијалектолошких проучавања. То се нарочито примећује код прозних текстова. Ипак, у највећем броју случајева ради се о комплексним језичким цртама и/или суптилним разликама које би било тешко уочити без врло детаљног описа и/или врло

доброг познавања истраживаног говора, па би дијалектолошка истраживања овог типа нужно морала имати ограничења. Овим радом, тј. његовим закључцима упућује се на фокус који би могла имати истраживања фолклорне грађе из других говора. Таква истраживања могла би помоћи у тражењу универзалија или разлика у адаптацији фолклорног текста у различитим говорима.

У домену теоријско-методолошког приступа фолклорном тексту у дијалектолошким истраживањима, анализа је, с једне стране, донела потврде досадашњих ставова у дијалектологији. С друге стране, будући да је фолклорни текст из дијалектолошког корпуса први пут на систематичан и емпиријски утемељен начин анализиран у овом раду, утврђено је да постоји и потреба за прецизирањем и преиспитивањем постојећих ставова. Иако фолклорна грађа не може служити за дијалектолошке описе подједнако као и други типови корпуса, вредност фолклорне грађе у дијалектолошким истраживањима већа је од претпостављене. Она може бити индикативна и за дијалектолошка истраживања поред описа говора, с обзиром на невелику присутност нетипичних језичких црта. У случају таквих истраживања била би методолошки осетљива – фолклорна грађа не би могла представљати једину грађу за истраживање, требало би на располагању имати још текстова и опис говора, или барем изузетно добро познавање самог говора. Она се, такође, може користити као допунска или, у случају да нема друге, као грађа за реконструкцију, уз услов да постоји довољно описа других блиских околних говора. Према томе, основна вредност фолклорне грађе, посматрано из угла дијалектологије или лингвистике уопште, остаје у домену дијахроних и компаративних/контрастивних истраживања. Према другим могућностима употребе у истраживањима, међутим, фолклорна грађа знатно превазилази ту базичну вредност. Она би могла бити од нарочите користи за испитивања најслабијих карика система, оних у којима долази до потискивања/замене уобичајених језичких црта, будући да се ради о малобројним одступањима у оквиру фолклорног текста. Уз посебан фокус на однос самих одступања и фолклорних жанрова, односно типа текста, могао би се утврдити и интензитет утицаја који фолклор као један тип говорне ситуације може имати на језичку продукцију. У том смислу, фолклор не само да има вредност за дијалектолошка него и за знатно шира истраживања – за тумачења односа између језичког узуса, традиције и интенционалности у језичкој употреби.

Прилог 1: Анализирана фолклорна грађа из сиринићког говора[20]

1. Ми́ напива́мо. Дво́јца мушка́рци су. И у́зоў ви́но и је́н му ви́ка: „Здра́ф-си, *бәњáче*!” „Да си жи́ў, *јуначе*. Да си ми жи́w, и здра́w, *јуна́че*!”
2. Па у́зеш ону́ј ки́ту от ко́лач, та́ко смо вика́ле, и му ви́ка: „Зра́ф си, *бәњáче*!” Три́ пу́т.
3. И ви́но се носи, и све́ʲћа. И се ста́и на тру́п. И ви́каш: „*Ку́че*, *ма́че*, *ву́че*, *лиси́че*”, све́ те́ј животи́њке што су ви́каш да до́ђоў да се наје́доў и да се напи́јоў.
4. Ко́лач се меси́ʲа. Власи́ʲу. Туј власи́ʲу у си́то ће дома́ћин па на гу́вно. По́сл’е скр́шиў ту́ј власи́ʲу. И сире́ʲње: „А́јде, *ву́че*, а́јде *љиси́цо*...!”
5. И по́сле му ви́коў: „Ај, *бањáче*, да вечера́мо! Вече́ру да вечера́мо.”
6. Кәт се ста́и бәњак у о́гәњ, па ве́ћ кәд изго́ри, до́ђе дома́ћин и му напи́ва три́ пу́та. „Зра́ф си, *бањáче*!” И прекр́сти се.
7. „Кәд дого́ри *ба́њак*, сәс ви́но: „Зра́w си, *бањáче*”, се вика́ло. Не́ смо тура́ле ни́шта. Не́ смо ми то́ʲ..
8. Се напи́ва: „Зра́ф си, *бањáче*; зра́ф си, *бањáче*!” Три́ пу́т.
9. Је́деш. Уве́чер кр́шиш. По́јеш „*Госпо́ди*, поми́лој.” Па́лиш све́јћу.
10. Сла́ва се по́је „*Госпо́ди*, поми́лој ” Дома́ћин три́ ча́ше. Пр́во дома́ћин, по́сл’е ко́ј о́ће да пи́је. Три́ ча́ше дома́ћин. Ал не пи́је мло́го, него да гу оби́ђе.
11. Све́ʲ ћу пали́мо и́ на ве́чер, и́ на дән. И се напи́ва: „*Господи* поми́лој!” Оби́чај тај ста́ри што се чи́ни.
12. *Бо́же*, помо́зи! А дру́го не́-знам, не сәм зна́ла.
13. И се ка́ж’е кәт се почну́је да се о́ре: „Помо́зи, *Бо́же*!” И се прекр́сти.
14. Помоли́мо се Бо́гу: „*Бо́же*, помо́зи!” На њи́ву кәт стигне́мо.
15. Со́вру има́ле. На со́вру ту́ру каш’и́ке и је́дан та́њир на со́вру. Стаља́ле као да се мо́ле Бо́гу да би преста́ло због бери́ћет. Се зборе́ло: „Чу́ај, *Бо́же*! Спа́си, *Бо́же*!“
16. А ми у́зе Јова лу́до де́те: „Ја́ сиро́ма до Бо́га мило́га, како ћу ја́ да про́ʲем *ову́* му́тну во́ду, да прене́сем мо́је бе́ло ста́до и мо́је де́вет кутрома́на.
17. Али чу́ла тәнка Ангели́на, па се сли́чка нис чарда́ке до́ле: „Пу́шти, ма́јко, *незна́ног* дели́ју, ће наћу́је па ће да путу́је.
18. До *са́да* је слуша́ла ма́јку и та́тка, от *са́да* ће слу́ша свекр́ву и све́кра, јетр́ву и зәву, и во́ј мла́до деве́рче!” Е, тако.
19. Ле́ле ме́не од Бо́га, што ћу ја́ сәг од ро́да. Ни́ког не́мам од ро́да. Дево́јку сам узи́о.
20. Та́ко по́јо. Е, кә[д] до́ʲе ва́мо: „До́бро дошле киће́ни свато́ви, доведо́сте *најле́пшу* дево́јку. Сино́јк би́ла дево́јка, ју́трос *нам* је неве́ста. Ју́трос *нам*

[20] Преузето из Mladenović 2019.

је невéста, за вóду ће и́де, за вóду ће и́де *вóде* да донéсе. Бéле вóде донéсе. Бéле судóе опéре.

21. А нéмој да жа́лиш, нéмој да пла́чеш! Лéпо мóмче си узéла, из вóље сте се узéле, и лéпо ће живи́те. И ће и́маш *порóда*, ће рóдиш дечи́цу. па ће би́не тój свé твóје.
22. Ако нé се врáтим дванáес годи́не, у тринаéсту пу́сти *гла́са* да се преудáјеш.
23. Óн оти́де *пу́та* да путу́је, пу́т путу́је далéко на зéвњу.
24. Па ми у́зе *пу́та* да путу́је, пу́т путу́је кроз гóру зелéну.
25. Тəд га чу́ла ви́ла *са плани́не*, па му ви́ка: „Óћеш да ми дáш твóје цр̀не ʸóчи да ти пренéсем твóје бéло стáдо, да пренéсем твó'е кучи́ће котроми́не?”
26. „Трáжи, ви́ло, дрýго свé што ʸóћеш. А штó ће-ми мéне стáдо без ʸóчи?!” Јóпе ви́ла *ви́че са плани́не*: „Дрýго мéне ни́шта и не трéба, сáмо мéне твóје цр̀не ʸóчи!
27. Кəт пристáде Јóва лýдо дéте, прýжи ви́ла јéдну трýбу плáтно, прýжи ви́ла *од брéга до брéга*, па пренéсе óўце дванáес иљáде, па пренéсе дéвет кутроми́на и десéту кýчку карами́нку.
28. Нишáле се. Ка́ за Вели́гдəн и на Ђурђéвдəн. На́пре повáле: „Тé, Вели́гдəн *бéлом проме́ном*, Ђурђéвдəн *бéлом јаги́нцом*.” Повáле мла́де жÉне.
29. За сточа́ра: „Óфче Пóље широ́ко, *пред њи́м* óфчар засви́ра.” Тýј пéсму испóјоў.
30. Да *нам* па́дне рóсна ки́и́ша, да зарóси рóсно пóље, да нара́ни гла́дне дýше. Ој дóдо, ој додóле!”
31. Синójк сам се *жењи́о* и девójку *узи́о*.
32. Али чу́ла тəнка Ангели́на, па се сли́чка нис чарда́ке дóле: „Пу́шти, мáјко, незна́ног дели́ју, ће нађýје па ће да путу́је. И на́ш Јóва та́ко путу́је, нéгде ће нађýје.” Кəд га пýшти мáјка, отвóри му врáта. Кəда бéше нóћу у полнóћи: „Мóрам нéшто да учи́ним! Овáј ће ми се у њéга *заљуби́ти*, тəнка Ангели́на.”
33. Си́тну књи́гу пишýјеш, па гу тáтку допráћаш. Па да тáтко ће пра́ти, па девójка *плака́ти*.
34. Óн у сви́рку: „Á, да ста́ни, ви́ло самови́ло, да засви́рим, да зави́дим ка́ко ће ми стáдо *заигра́ти*, па пóсле ми ʸóчи ýзи мó'е!”.
35. „Чýјеш ли ме, кýчке карáми́нке, да ува́тиш врáпче чеврљýкче, да му отки́неш глáу па да си́пеш Јóве у уши́ма! Óдма ће ти Јóва на нóге *стану́ти*.
36. Свéга ћеш *створи́ти* и од рóда ће ти дóђоў.
37. Двá мéтра се у виси́ну рипи́ла, а четѝри у ширѝну. Уватѝла мáтер врáпче чеврљýкче. Откину́ла му глáу и пусти́ла Јóве у уши́ма. Одмá Јóва на нóге *дигну́ја с*е, се стану́ја.
38. И тај пéсма док се испráиш. „Рáтај сéди на рáло. Сéје бéлу *пшени́цу*. Да изрáни дечи́цу.”
39. Ви́ка: „*Девојки́цо*, де си пóшла?” „Да бéрем јагóде.” И гу стри́ја Сéчко, ви́ка: „Дé си пóшла, *девојки́цо*?”

40. И пра́јмо сви́, једе́мо и вика́мо: „Стри́нке, повеницу!“. Поноси́мо та́мо до пра́г и вика́мо: „Стри́нке, повени́цу“. „Де́ но́сиш, *ба́ко*?“ „Стри́нке, повени́цу!“ Три́пут рекне́мо, о́ни три́пут ме пи́то. Три́ пу́т ги ка́ж’ем деца́ми.
41. Јо́пе *ма́јка* ду́г не раздужи́ла. Па ми ви́ка Јо́ва, лу́до де́те / [Та́ј си́н њо́јан]: Чу́јеш ли ме, мо́ја ста́ра *ма́јко*. Ја́ мо́рам да ти и́дем да́ље да зара́дим не́што ма́ло *но́ћуће* [Јер о́н изгуби́ја све́ на жени́дбу.]
42. Што́ мога́ле – о́ни и поје́ле, што́ не́ мога́ле – низ во́ду *баци́ле*. Та́ко Јо́ва до́ђе до на вра́та.
43. Ал истр́ча Јови́на *ма́јка*. „Зна́ш, одо́кле, незна́ни дели́јо, ја́ ти и́мам сна́wу удови́цу, ја́ не мо́гу те́бе на ко́нак да при́мим.”
44. И о́н, кəд уста́а, повики́а: „Што́ учи́ни, мо́ја ста́ра *ма́јко*?! За́р ме ти ме́не не позна́ješ?!”

Прилог 2: Лазаричке песме

Песма при уласку у двориште
Бо́г пома́га у дво́рље
да уле́ну лаза́ри

Песма при изласку из двориштa
Ста́нте з Бо́гом из дво́рље
да изле́ну лаза́ри

Соко лети високо
(Песма за кућу у којој има мало дете)
Со́ко ле́ти висо́ко
кри́ла др́жи шире́ко
ма́јка му се раду́је
што *joj* ле́ти шире́ко
по́крај не́ба висо́ко

Има мајка пуценце
(Песма за кућу у којој има беба или мало дете)
И́ма ма́јка пуце́нце
де ће да́ га уши́је
на кошу́љу под гр́ло
са два́ ко́нца свиле́на
са две́ и́гле сребр́не
ко́нци *joj* се мрсе́ју
и́гле *joj* се кршу́ју

О– јарино госпоѣо
(Песма за домаћицу)
О– јари́но госпо́ђо
ле́п си по́род роди́ла
све синóве бано́ве
све јелчи́це ђерчи́це
не су ма́јке сино́ви
но су ма́јке бано́ви
не су ма́јке ђерчи́це
но су ма́јке јелчи́це

Два се млада гледају
(Песма за кућу у којој је млади венчани пар)
Два́ се мла́да гледа́ју
у шаре́но огле́до
ко́ј по ви́ше, кој *ни́же*
мланеве́ста по ви́ше
младоже́ња по *ни́же*

Ој другајле другачке
(Песма за кућу у којој живи

другарица/вршњакиња лазарке)
Ој другáјле другáчке
ми зајéно седóмо
сúтан плéтом плетóмо
још по сúтан низóмо
бéли бúсер низóмо
бéле пáре бројóмо

Оўде јунак нежењет
(Песма за кућу у којој живи неожењен младић)
Óўде јýнак нежéњет
што га мáјка не жéни
што га тáтко не жéни
женио́ га бројúо
о- двé ó- три стотúне
о- четúри хиљáде
нúгде слúку не нáђе
мúлу Стójну попóву
њу гу мáјка не дáва
њу гу тáтко продáва

Изјава о коришћењу АИ алатки

Потврђујем да је поднети чланак резултат оригиналног и независног академског рада, заснованог на мом сопственом интелектуалном напору, анализи и интерпретацији. Током припреме овог рукописа нису коришћене AI алатке.

Анђела Бабић

Референце

Allen, Harold. 1971. "Principles of Informant Selection". *American Speech* 46 (1/2): 47−51.

Antonijević, Dragana. 2023. *Antropologija folklora*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Dosije studio.

Belić, Aleksandar. 1905. „Dijalekti istočne i južne Srbije". *Srpski dijalektološki zbornik* I: I–715. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1241

Belić, Aleksandar. 1911. „O dijalekatskom materijalu O. Broha". *Srpski dijalektološki zbornik* II: 1–104. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/5982?locale-attribute=en

Bugarski, Ranko. 2009. „Teorijske osnove urbane dijalektologije". U: *Govor Novog Sada. Sv. 1, Fonetske osobine*, uredio Žarko Bošnjaković, 13–31. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku.

Dragićević, Rajna. 2010. *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.

Dundes, Alan. 1965. *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Ivić, Milka. 2008[3]. *Lingvistički ogledi*. Beograd: Biblioteka XX vek.Jurišić, Marina. 2014. „Sintaksa padeža Gornje Pčinje (odredbene funkcije)". *Srpski dijalektološki zbornik* LXI: 367–534. https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/id/18808/jurisic.gornja.pcinja.2014.pdf

Leach, Maria. 1949/1950. *A dictionary of folklore, mythology and legend*. New York: Funk&Wagnalls.

Miloradović, Sofija. 2003. *Upotreba padežnih oblika u govoru Paraćinskog Pomoravlja: balkanistički i etnomigracioni aspekt*. Beograd: Etnografski institut SANU. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1011?show=full

Mladenović, Radivoje. 2002. „Genitiv imenskih reči u severnošarplaninskim i južnometohijskim govorima – fleksija i analitizacija". *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XLV/1-2: 291–320.

Mladenović, Radivoje. 2011. „Jezik dijalekta i dijalekatski jezik u zapisima Ivana Stepanoviča Jastrebova". U: Srpski jezik, književnost, umetnost: zbornik radova sa V međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu, (29-30. X 2010). Knj. 1, Književni (standardni) jezik i jezik književnosti, uredio Miloš Kovačević, 289–306. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu.

Mladenović, Radivoje. 2013. „Linearizacija predikatskofraznih enklitika u govorima južnog Kosova i južne Metohije". *Južnoslovenski filolog* 69: 401-415. https://doi.org/10.2298/JFI1369401M

Mladenović, Radivoje. 2016. „Dativ u govorima metohijsko-kosovsko-severnošarplaninskog areala". *Ishodišta* 2: 145–157.

Mladenović, Radivoje. 2019. „Govor šarplaninske župe Sirinić". *Srpski dijalektološki zbornik* LXVI (1): 1−1050. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/12756

Mandić, Marija i Đurić Ljubica. 2016. „'Krvavi' izrazi i psovke u savremenom srpskom jeziku". U: *Krv, književnost, kultura*, uredile Mirjana Detelić i Lidija Delić, 17–42. Beograd: Balkanološki institut SANU. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/7916

Pavlović, Milivoj. 1939. „Govor Sretečke župe". *Srpski dijalektološki zbornik* VIII: 1–353. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1246?show=full

Pavlović, Slobodan. 2000. *Determinativni padeži u govoru severozapadne Boke*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU. https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/id/3731/Pavlovic_Determinativni_padezi.pdf

Petrović, Sonja. 2010. „Terensko istraživanje folklora – perpetuirajući proces". *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 58 (2): 43–58. https://doi.org/10.2298/GEI1002040P

Plotnikova, Anna. 1996. *Materialy dlja etnolingvisticheskogo izuchenija balkanoslovjanskogo areala*. Moskva: Institut slavjanovedenija i balkanistiki RAN.

Polovina, Vesna. 1987. *Leksičko-semantička kohezija u razgovornom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.

Redžić, Anđela. 2024. „Sintaksa padeža u siriničkom govoru (Balkanistički aspekt)". Doktorska dis. Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu. https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/id/69223/bitstream_69223.pdf

Sikimić, Biljana. 1996. *Etimologija i male folklorne forme*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.

Sikimić, Biljana. 2008. „Etnolingvistički terenski rad: konceptualizacija rizika". U: *Slike kulture nekad i sad*, uredile Zorica Divac i Dragana Radojčić, 81–93. Beograd: Etnografski institut SANU.

Sikimić, Biljana. 2009. „Vampirović u Novom Brdu. Politika transkripcije i interperformativnost". U: *Moć književnosti: In memoriam Ana Radin*, uredila Mirjana Detelić, 143–172. Beograd: Balkanološki institut SANU.

Sikimić, Biljana. 2018. „Antropološko-lingvistička istraživanja Zagrađa 2012". U: *Timok: Folkloristička i lingvistička terenska istraživanja 2015–2017*, uredila Svetlana Ćirković, 145–180. Knjaževac: Narodna biblioteka „Njegoš", Beograd: Udruženje folklorista Srbije.

Sikimić, Biljana. 2021. Etnolingvistička istraživanja srpskih govora Kosova i Metohije. U: *Rezultati dosadašnjih i pravci budućih istraživanja srpskih narodnih govora Kosova i Metohije*, uredili Predrag Piper i Radivoje Mladenović, 312–326. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.

Simić, Zoran. 2018. *Sintaksa padeža u govoru romanijskog platoa: Metaforizacija prostora*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/9263?show=full&locale-attribute=sr_RS

Sims, Martha and Stephens, Martine. 2005. *Living Folklore: an introduction to the study of people and their traditions*. Utah: Utah State University Press.

Trajković, Tatjana. 2016. „Govor Preševa". *Srpski dijalektološki zbornik* LXIII: 277–578. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/6142

Veljović, Bojana. 2018. „Sintaksa glagolskih oblika u govoru Tutina, Novog Pazara i Sjenice". *Srpski dijalektološki zbornik* LXV (1): 1–476. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/12760?locale-attribute=sr_RS

Veljović, Bojana i Mladenović Radivoje. 2018. „Futur prvi u službi obeležavanja habitualnih radnji u govoru severnošarplaninske župe Sirinić". *Južnoslovenski filolog* 74/2: 57–88. https://dais.sanu.ac.rs/123456789/6479; https://doi.org/10.2298/JFI1802057V

Veljović Popović, Bojana. 2021. „Morfološke odlike glagolskih oblika govora Tutina, Novog Pazara i Sjenice". *Srpski dijalektološki zbornik* LXVIII: 159–604. https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/12761

Wieling, Martijn and Nerbonne, John. 2015. "Advances in Dialectometry". *Annual Review of Linguistics* 1: 243–264. https://doi.org/10.1146/annurev-linguist-030514-124930

Andjela Babić
Institute for Balkan Studies SASA
andjela.redzic@bi.sanu.ac.rs

Folklore in Dialectological Research. Evidence from the Sirinić Speech

Folkloric material in dialectological descriptions is typically regarded as a less reliable source due to the presence of elements that do not belong to the system of the speech under examination. This paper, using the corpus of the Sirinić dialect, investigates whether—and to what extent—folkloric and folklore-like texts (songs, stories, ritual texts, minor folklore forms, curses) may be considered relevant material for dialectological research. The material was taken from R. Mlad-

enović's monograph (2019) and supplemented with data collected during fieldwork conducted in Sirinić between 2020 and 2022. The methodology involves identifying textual segments that deviate from the described features of the Sirinić speech and classifying them according to linguistic level (phonetics, morphosyntax, lexicon) and specific categories (case usage, verbal forms, degree of comparison etc.). The analysis shows that atypical features occur across all three levels, but they are most frequent and diverse within the domain of morphosyntax, particularly within the domain of morphosyntax, most notably in the nominal system and case usage (genitive, dative, instrumental). Additional deviations include the appearance of the infinitive, atypical verb forms, synthetic superlatives, and shifts in the placement of the clitic *se*. In phonetics, deviations are mostly limited to palatalization and a few instances of final-sound reduction, whereas in the lexicon the most common deviations involve synonyms that are marginal or infrequent in everyday usage. Despite the expected deviations, the majority of examples contain only a single atypical element, most often confined to an individual word surrounded by typical Sirinić features, indicating a relatively low frequency of non-systemic elements within the overall corpus. Such results, on the one hand, confirm the need for caution when employing folkloric material in dialectological studies, but on the other hand demonstrate that, when used within clearly defined methodological parameters, this material may serve as supplementary evidence, as well as a source for reconstruction when sufficiently detailed descriptions of related or neighboring dialects exist. At the same time, folkloric material remains particularly relevant for diachronic and comparative investigations, as well as for examining the "weakest links" within the system—those linguistic domains in which the usual features are most susceptible to suppression or replacement.

Keywords: corpus, folklore, dialectology, methodological issues, the Sirinić speech, linguistic deviations, Serbian language

Primljeno / Received: 31. 12. 2025.
Prihvaćeno / Accepted for publication: 30. 07. 2026.